

YTTRANDE

Sekretariatet för nationell
biblioteksstrategi

Stockholm den 25 september 2018

Från ord till handling – på väg mot en nationell biblioteksstrategi

Sammanfattande synpunkter

Svensk biblioteksförning är tacksam för möjligheten att inkomma med ett yttrande angående utkastet till en nationell biblioteksstrategi och förhoppningen är att detta kan vara ett konstruktivt bidrag till det fortsatta arbetet. Vår övergripande ståndpunkt är att det finns många goda förslag i utkastet, men att helheten mer ger intryck av en handlingsplan. För att strategin ska bli framgångsrik behöver det slutliga förslaget hålla sig på en väsentligt mer strategisk nivå.

Svensk biblioteksförning vill särskilt framhålla att:

- Det slutliga förslaget till strategi måste ha en tydligare koppling till den tidigare presenterade omvärldsanalysen som återfinns i *Den femte statsmakten*.
- Det saknas en tydlig berättelse om biblioteken och deras förändrande kraft.
- En jämlik tillgång till biblioteksverksamhet måste tydligare belysas.
- Det behövs en grundligare analys av förslagen att ge Kungliga biblioteket ytterligare uppdrag samt en större insikt om det kommunala självstyret.
- Det finns en brist på både beskrivning av, och förslag kring, universitets- och högskolebibliotekens roll och betydelse för den nationella forskningsinfrastrukturen.

Allmänt

Svensk biblioteksförning har under de senaste tjugo åren arbetat för en nationell biblioteksstrategi. Föreningen har bland annat tagit fram rapporten *Sverige – så in i Norden efter (2007)* som visar att viktiga delar i en nationell bibliotekspolitik borde vara att inrätta biblioteksmyndigheter, formulera visioner om bibliotekens roll i framtiden, ta fram strategier för att förverkliga målen, öka samarbetet mellan biblioteken samt förtydliga ansvarsfördelningen.

När Kungliga biblioteket 2015 fick i uppdrag av regeringen att arbeta fram en nationell strategi ställdes stora förhoppningar om att ett långt arbete äntligen skulle förverkligas. Svensk biblioteksforening menar att uppdraget till Kungliga biblioteket stämmer väl överens med de förväntningar som efterfrågades i rapporter och underlag till en nationell strategi.

Svensk biblioteksforenings yttrande är disponerat efter de uppdrag som regeringen ålägger Kungliga biblioteket i Regeringsbeslut Ku2014/01693/KI, KU2015/00747/KI.

Fördjupad omvärldsanalys

Från ord till handling utgår i sina förslag från den nuvarande biblioteksstrukturen. I september 2017 presenterade Kungliga biblioteket omvärldsanalysen - *Den femte statsmakten*.

Rapporten presenterade ett flertal analyser över den omvärld i vilken biblioteken ska verka. Flera av analyserna belyser förändringar och utmaningar i samhället vilka redan pågår och som kan tänkas pågå i den närmaste framtiden.

I ett strategiskt arbete är det av vikt att göra en omvärldsbedömning. Därför menar vi att det är olyckligt att utkastet till nationell biblioteksstrategi i väsentliga delar har en svag koppling till omvärldsanalysen. Om strategin inte placeras i en kontext eller i ett framtida scenario saknas den gemensamma målbilden. Det medför också att många av de förslag som finns i utkastet försvinner i överskådlighet.

Strategiutkastet nämner att det behövs en ny berättelse kring bibliotekens verksamhet. Vi är eniga i detta konstaterande. En möjlighet till en ny berättelse om biblioteken kan vara att utgå från användarens behov av informationsförsörjning genom livets olika faser. Svensk biblioteksforening menar att biblioteksväsendet som helhet har kapacitet och relevans för att vara en del av framtida lösningar, kopplat såväl till individens behov som till samhällets utmaningar och möjligheter.

Vi menar att det livslånga lärandet är ett exempel där samhällets utveckling och individens behov möts av ett väl fungerande biblioteksväsende. En individ har idag stöd av biblioteksverksamhet från den första språkinstruktionen vid några månaders ålder, genom skolan, till fritidssysselsättning, i högre utbildning och forskning, som stöd vid myndighetsutövning, hälso- och sjukvård och integration, eller som samhällsbärande "kitt". Biblioteksverksamheten ska vara inkluderande så att människor oavsett funktionsförmåga, språkkunskaper och utbildningsbakgrund har nytta av biblioteken. Med tanke på arbetsmarknadens snabba förändring och det därav följande behovet av kontinuerlig fort- och vidareutbildning borde det livslånga lärandet belysas bättre och mötas i en strategi för framtiden.

Bibliotekens roll och betydelse för forskning, och lärosätesbibliotekens pedagogiska verksamhet, är märkligt frånvarande i utkastet till strategi. I vår rapport *Effektiv vetenskaplig kommunikation* framhålls bland annat att biblioteken utgör en viktig nod i det framväxande ekosystemet för forskningsinformation. Vetenskaplig kommunikation spelar också en allt viktigare roll för biblioteken. Genom att brett tillgängliggöra forskningsinformation agerar biblioteken för ett effektivt nyttiggörande av forskningsresultat. Biblioteken spelar också en

allt viktigare roll som pedagogisk resurs på olika nivåer, från att utveckla studenternas akademiska litteracitet till publikationsstrategier för forskare och doktorander.

Vi saknar också en problemformulering kring de ökande klyftor vi ser avseende socioekonomi, geografi och delaktighet. Dessa klyftor riskerar att permanentas om de lämnas utan förslag till åtgärder. Utbildning och tillgång till information oavsett förutsättningar är en individuell rättighet och en samhällelig styrka. Vi ser att biblioteken – oberoende av bibliotekstyp – är en sammanhållande och utjämnande kraft som främjar den demokratiska utvecklingen och kan minska klyftorna.

Kopplat till ovanstående saknas en övergripande demografisk och ekonomisk analys av vilka åtgärder som är nödvändiga för att Sverige ska ha jämlik tillgång till biblioteksverksamhet. I *Den femte statsmakten* redogörs för sakförhållanden kring kommunernas demografi, men strategin drar inga slutsatser och gör ingen analys av varken folk-, skol- eller den regionala biblioteksverksamhetens förutsättningar i ett läge med ökande skillnader i skatteintäkter och ökande behov.

Långsiktiga mål och strategier för samt samverkan och samordning inom det allmänna biblioteksväsendet

I flera av de långsiktiga mål som utkastet till nationell strategi föreslår anges Kungliga biblioteket som nationell ansvarsmyndighet. Kungliga biblioteket har redan idag olika uppdrag som kan uppfattas som konkurrerande och otydliga. Utkastet nämner bibliotekssektorns ambivalens kring Kungliga biblioteket och dess uppdrag, men föreslår samtidigt att Kungliga biblioteket ska ges ytterligare ansvarsområden. Det hade sannolikt gynnat strategiarbetet om förslagen att ge nya uppdrag till Kungliga biblioteket föregåtts av en diskussion kring vilken del av sektorn som bäst bär det nationella ansvaret för respektive fråga. Det är viktigt att identifiera vilka frågor som bäst utförs nationellt respektive lokalt. Det är viktigt att det finns en god dialog mellan olika delar av biblioteksväsendet och att det finns en tillit samarbetspartners emellan.

Svensk biblioteks förening efterfrågar ett resonemang kring förslagen att allt nationellt ansvar föreslås åligga Kungliga biblioteket. Förslagsvis ställs dessa förslag mot en biblioteksmyndighet med övergripande ansvar, där flera olika aktörer kan ta ansvar utifrån lämplighet. Därmed skulle också Kungliga bibliotekets uppdrag som bevarare av kulturarvet och nationalbibliotek tydliggöras.

Strategin tar inte tillräcklig hänsyn till det kommunala självstyret. Vi ställer oss därför frågande till realismen i de olika förslagen för regional biblioteksverksamhet. En sådan organisatorisk förändring måste föregås av en mer gedigen utredning av vilka behov en eventuell förändring skulle svara mot.

Vi anser också att strategin behöver göra en skarpare analys av vad som är mål och vad som är medel. Digitaliseringen innebär förändrade användarmönster och bibliotekssektorns roll för medborgarna är i en omfattande förändringsprocess. Strategin förhåller sig alltför lätt till detta när man reducerar digitaliseringsmålet till enbart digitalt tillgängliggörande.

Ett konkret exempel på en djupare analys är mediestrategen Brit Stakstons bidrag i *Den femte statsmakten* där hon menar att samhällets digitala transformation mejslar ut nya

uppdrag för folkbiblioteken utifrån medborgarnas behov. Stakston nämner att folkbiblioteken kan få rollen som digitala tankemedjor och det krävs ständig digital kompetensutveckling för såväl användare som personal. I omvärldsanalysen nämns digitaliseringen som en av de historiskt största förändringarna i Sveriges historia. Det konstateras också att det inte finns någon plan för den enorma folkbildande uppgift digitaliseringen medför och att det saknas en ansvarig institution för processen. Biblioteken bör vara de ansvariga institutionerna för att genomföra utbildningar, program och medborgardialog. Detta torde ingå i en nationell strategi för biblioteken.

Den digitala tekniken har också inneburit nya plattformar och distributionssystem där biblioteken hamnar i en ny konkurrenssituation och att bibliotekens uppgifter ändrar karaktär. Detta är väsentligt att belysa i en strategi med fokus på framtiden, men det saknas i utkastet, vilket är oroväckande mot bakgrund av vad som borde vara ett långsiktigt perspektiv.

Vi menar att bibliotekens roll ändras i och med globala förändringar och att den lokala dialogen och anknytningen till användarna blir allt viktigare. Axeln för verksamhet är inte längre enbart nationell – lokal utan även global – lokal. Den nationella rollen blir alltmer en samordnande länk mellan det lokala och det globala.

Det traditionella biblioteksuppdraget består till stor del av en relevant medieförmedling, inklusive en utveckling av nya metoder och tjänster på detta område. Det sker samtidigt en utveckling från det förmedlande uppdraget till ett medskapande.

Enligt omvärldsanalysen är migration av olika slag ett framtida scenario. Bibliotekens roll som aktör för integration blir därmed allt viktigare. Generellt behöver det utvecklas metoder för att involvera användarna en dialogbaserad process för utveckling av biblioteksverksamheten för att nå den demokratiska roll som efterfrågas. Tyvärr saknas den aspekten i strategin.

Bibliotekarierykets roll och förutsättningar

Kungliga biblioteket har givit utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap i uppdrag att skriva en rapport angående bibliotekarieryket och utbildningarna. Det är en bra och välavvägd rapport. Utkastet lyfter också att biblioteksverksamhet kan kräva annan typ av kompetens än bibliotekariekompetens. Svensk biblioteksörening delar den uppfattningen. Vi vill också poängtera att bibliotekariekompetens också behövs utanför traditionell biblioteksverksamhet. De personer som utbildar sig med sikte på arbete på bibliotek, måste också förberedas på att det kommer att ställas krav på innovationsförmåga, självständighet och hög förmedlingskompetens.

Svenska bibliotek är idag homogena sett till vilka som arbetar där. Vi ser ett stort behov av breddad rekrytering för att möta nya behov hos användarna. En mångfald av språklig och kulturell kompetens behövs för att biblioteken ska kunna spegla det omgivande samhället.

Det behövs också tydligare planer och resurser för kompetensutveckling inom sektorn, vilket idag ofta faller mellan stolarna. Ökad digital kompetens efterfrågas inom alla nivåer av bibliotekssektorn. Det finns slutligen ett behov av ledarskap och utbildning i ledarskap för en bibliotekssektor som är komplex, kunskapsintensiv och i snabb utveckling.

Skolbibliotekens utvecklingsbehov

Trots att det idag finns en bred samsyn mellan beslutsfattare, ansvariga myndigheter och forskare att bemannade skolbibliotek bidrar till undervisning och lärande, är det fortfarande alldeles för många elever som inte har tillgång till ett bemannat skolbibliotek. De senaste åren har vi sett en positiv utveckling, men den går alldeles för långsamt. För att åstadkomma en skola som lever upp till skollagens krav, samt ger alla elever en likvärdig tillgång till skolbiblioteksverksamhet, krävs att frågan prioriteras politiskt och följs av konkreta och långsiktiga satsningar. Vi ställer oss också positiva till att Skolverket arbetar fram moduler för utveckling av skolbiblioteken. Men det krävs betydligt större insatser. Tillsammans med fackförbundet DIK har vi beräknat att det skulle kosta 1,5 miljarder kronor att ge samtliga elever tillgång till ett bemannat skolbibliotek. Det finns idag en stor brist på skolbibliotekarier och arbetslösheten bland bibliotekarier som helhet är mycket låg. Det gör att en permanent satsning på bemannade skolbibliotek måste ske stegvis och endast är möjlig om antalet utbildningsplatser samtidigt ökar väsentligt.

Slutord

Svensk biblioteks förening har, som tidigare nämnts, länge argumenterat för behovet av en nationell biblioteksstrategi, som tydliggör det allmänna biblioteksväsendets roll och betydelse i samhället, formulerar mål, identifierar hinder, samt tydliggör ansvarsfördelningen inom sektorn. Arbetet med den nationella biblioteksstrategin har präglats av stor öppenhet och involverat stora delar av sektorn, vilket har varit mycket positivt. Svensk biblioteks förening emotser ett slutligt förslag till strategi som lever upp till de förväntningar som finns i regeringens uppdrag och som därmed pekar ut en tydlig färdriktning för det svenska biblioteksväsendet.

I detta ärende har Svensk biblioteks förenings styrelse beslutat. Karin Linder har varit föredragande.